

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64

Fylke: Rogaland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Forsand

Emne: Død og begravelser

Bygdelag: Espedalen

Oppskr. av: Gudtorm Mikkelson,

Gard: Gave Espedal

(adresse): Helle i Høgsfjord.

G.nr. 48 Br.nr. 11

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Side 10 Høysnes. Kristina O. Espedal. Helle i Høgsfj.

SVAR

1. Veit iisje om serstikke varsel. Frå gammalt har dei rekna med når skjora floaas seg i kop tilførs hus, når det var svært mykje korp (ramna) kring garden. Når røyken slo ned over hústøna slik dei såg røyken frå stoveglaset, ja, då lydte det alt anna eue godt, og dei som i huset var kunne sjå sjå på kvarandre. Det var nok mange andre varsel òg, og når ein var død drog kjerne seg til minne kva som "leggdas" den som var borte. Jamt, og etter var meining var det vel overtre og mystiske som låg attom det heile.

2. Ja, her har vore det. Eg har høyrte far fortalde om eitkvart. Det var helst om jule, då var det vinter og snøkkne og folk gjine med ein angst over så mangt då. Elles veit eg iisje om at eg høyrte uke om slikt på andre årstider.

3. Nei, dette trer eg snautt det vart til at dei måtte få greie på kvem det var som laul døy.

4. Ja, som ventande var såg uke iisje alle

koen som skulle døy, og dei var vel rådspunde.

5. Nei.

6. Fikkje derse. Men når ein fangst slo særst tilfalle kalla dei det med feigda. - Ein var så overvegen over ein stor fiskefangst ein gong. Då så han medan dei drog inn garnet - fæmme trer eg dette må vera feigdafæst.
Dødsliet.

Når to folk i dørhåndtakel på kvar si sida sa dei når dei såg ein annan: - Me spør døygandes.

7. Nei, eg veit ingu kring om det

8. Veit ikkje om det.

9. Kan ikkje seia noko serleg om dette, det måtte vera at det var vanleg å gjva den døygande vaku eller annu lestedrick for om råd var letta og lindra lid på smerte.

10. Ja, i ymse tilföre gjorde dei det.

11. Kan ikkje nemna nokon serlege høve.

12. Ja, det har vore skikk og bruk somme stader at ein skulle ta ein kvevendig mann eller kvinne på dødsliet, som kunne vera til andleg hjelp og trøysta den døygande. Så var det somme som ynskte at ein dei serleg hadde vore mykje i lag med måtte koma så dei fekk ta avskil med kvarandre.

13. Veit ingu om dette.

Tiden mellom dødsfallet og begravelsen.

14. Alle uttrykka er vel kjende her.

15. Kjenner ikkje til at dette er kenne her.

16. Nei.

17. Ja.

18. Begge deler har vore i bruk. Tidlegare kenne dei vissst berre salmebok.

19. Ja, dei næraste av grannane.

20. Det har ikkje vore fast regel for koen det fyrste dødet var. Var det hushovden som

var død fall det naturleg at kona eller bror
 åt den avdøde om der var nokon til stades
 varskjædde.

21. Det i allej nokon skrikend varsel vart gjeve
 til husedyra.

22. Det er kjint dei linge som er nemde her, med
 innatall av å flytta ling.

23. Det måtte flyttast helst med same.

24. Guteu beisk eller på stolar som dei sette
 etter ein annan.

25. Ja, somme gonger.

26. Her er det berre eit uttrykk, utan at ein
 legg serleg vekt på kor den døde ligg.

27. Ikkje hvis det var vanleg alderdoms-
 veikskap falk døde av, og hvis dei rekna
 sjukdomen for ufærlig, i allej smittsam.

Hvis det var "brystvondt" d. e. taring
 som var årsaka skal dei ha vore redda
 for denne sjukdomen har vore fal her
 i grendene som elles over landet for
 kring 30-40 år sidan og sjølvsaad for. ←

28. Kjenner i allej til det.

29. Det er inge seleg tradisjon om dette,
 men eg skulle tru at dei ynkste det til-
 inkjesgjort.

30. Ja, det var så å seia med same når
 det berre var råd med det.

31. Dei nemaste, som foreldre hvis lit barn
 var lit. Det har vore skikk og bruk at
 slike som sto den døde nær jaut vart
 bedes med. Det var ei ara som på den
 måten vart synt velkomande, og som den
 siste handsrekning.

32. Det har visstnok aldri vore kinst her.

33. Ja.

34. Ja, når det var slik at det serleg var uansett
 synt var det gjort, elles ikkje.
35. Joar hev som føregående sp.
36. Ja, i dei fleste høve vaska dei linnet slik
 det sômde seg for folk. Det måtte vera reint,
 men når dei rekna ein død reis krøka dei
 ikkje alltid vasking.
37. Dette kjemmer eg inguon ligg til, og har heller
 aldri høyrd noko om det.

Likkjar.

38. Dei krøka ordet sveiba.
39. Hev har dei vist bene kalla dei linnklæde.
40. Nei, ikkje noko serleg ladeu.
41. Eg trur eg har hørt at soner som døygde
 på baruseug eller på amma måle døygde
 unge fann krørelakenet til linnkleden.
42. Ja, det var linnskjorta og så eit beidde
 frå fotende til livline.
43. Ja, dei som var gifte krøka i mange
 høve krørelakenet og krørelinet. Somme menn
 velstaaende kunne noko ha linnskjorte ferdig,
 elles kunne òg slike som gjerne kunne
 mykje på si eiga avferd ha sytt for
 at linnklæde av det dei krong låg ferdig
 til krøka hva tid så det enn måtte
 vera krong for dei.
44. Nei, hev har dei krøka lerret til alle klæde.
45. Nei.
46. Nei.
47. Ja, hvis dei hadde krøka ei sekkelid hve
 så skulle dei ha dei på seg.
48. Nei.
49. Nei.
50. Nei det var like krøka.
51. Ja, det gav vel attende til 1800 og så påly.

52. Kjøper ferdige klede. best av papir.
53. Ja.
54. Nei.
55. Nei.
56. Nei.
57. Veit ikkje om dette.
58. Kjemme kunne det nok stå ei ferdig kiste i ei grenø, og eune kunne det og vera som var til ta til.
59. Også smidd spiker.
60. Både Prebald og i Serbege tilfelle når dei ikkje hadde anna for hand vøygde dei seg med skropper av bestatøy eller visjer.
61. Det var ein heudt mann i grensa som dette arbeidet kville på.
62. Ja, av svart kinnrøyk, og når dei hadde smält skivene dei kinnrøyk = pulveret oppå løkel for at det skulle glansa meir, veta klaukt.
63. Ja, dei aller fleste etter 1930 tau me vel seia har vorte lagde i kvite kister. Farfar minn døygde des. 1934, tau hadde svart kiste. Det trur eg er den siste svartmalte kiste her frå daleu.
64. Veit ikkje om dette.
65. Løvelspou, Småhøy eller òg Tralm.
66. Det var vel det same i den som underlag i sjøve kista.
67. Ja, og berre kviblet.
68. Veit ikkje om noko av dette har vorte lagt i kista.
69. Veit ikkje om det.
70. Det eg har fått greie på her, og som har vore krusa var at dei fletta ein kraus eller som eit laud tring kisteløkel. Dei

bruka noko me kallar smelleber, d. e. mjölber, lyngeu av dette er jautt grøn og denne vart det dei la som kraus på kista eller flatta; eit band kring karmen oppå løket.

71. Nei.

72. I eit iussje om dette.

73. Nei, eg har ingeu ting høyrst om dette.

74. Ja, det var som før nemd dei som var nær i slekt til den døde eller dei eller den som var ein krünger ven av den døde. Summe har halde andlutt i dette høve, men vanleg har dei bruka lite og iussje denne skikken her. Dei kalla det at dei la ligjet i kista.

75. Berre eit einfelt matmål.

76. Helst; eit rom der dei vanleg var minst i s. d. nya-stova d. e. stasstova, bestestova 77. her som kallast det. Dei hengde kvitt klede før glasi, elles gjorde dei iussje noko meir av det i rommet.

78. Dei skengde godt att, elles gjorde dei iussje noko serleg.

79. Hjernen ingeu ting til dette.

80. Full kost

81. Nei.

82. Ja.

83. Ja dikk over andletet.

84. Firkanta lenklede

85. I vitte dükken

86. Ja, summe bruka denne skikken.

87. Nei, iussje særskild gravkoppel, men for eit par år sidan vart Fosand kyrkje restaurert og då fekk dei littkjellar under kyrkjekoppel. Det var pålog 1955.

88. Sidan eg nemde gravkjellaren så kan det bli det same som gravkapell, og sidan det har kome har det vorte kritisk å selja inn litt der i føreveggen for gravferdsdagen. Det er helst dei som døyr på sjukhus i byen, Stavanger. Når dei færv heim litt høver det bra å selja dei inn i likkjellaren. Elles måtte dei for passa på når det var dog som passa med båt for byen tidleg på dagen. Denne dagen måtte dei då ha gravfuda. For bruken nærast kyrkja har dei vistnok einige kenne denne likkjellaren av di dei har litt heim til gravferdsdagen, så påub dei har husrum til det.

Eg må vist fordelja eit heude frå då straks etter likkjellaren var ferdig til bruk. Det heude seg ab det var ein skogbrand i ytre bygda, Kolabygda, d. e. på nordaustsida av Røyfjorden i Forsand herad. Under skauspoken av brannmannskap datt ein mann av ein heil og slo seg mot ein stein og var død med ein gang. Dette var om natta og så fekk dei motorbåt og førde liket til Forsand. Fekk lykkelen av kyrkjeteraren (stadaren) og skulle låsa opp, døra gjeve i rang-lås og med det til fylgje braut dei av lykkelen og så måtte dei då gjeve seg av det for å koma seg inn. Alt dette heude om natta, og det var som ventande var iøyggelag på alle vis. Det var eit heude eg kome på, som for etter-lida kan vera ei soye om då likhuselber på Forsand var nytt. Det var iunne uke

pers eg ville med dette, men det var så
at det kunne ha ei viss interesse, likevel.

Sorg.

89. Ja.

90. Ja, det var høgt. snakk og slitt som var
ulitvande på ymse vis. I. d. arbeid som plutt
ikkje lrougt gjerast

91. Nei, ikkje noko særskild tid, men dei som sto
den døde nærast hadde det gjerne.

92. Hos mange har det vore skikk å teke på
seg ei serbig sorgsam mine i den næraste
tida etter gravferda.

93. I grimmens har ingen særskild syngjeklede
nad vore, men jaubover plar kvinnene
svart kjole eller slank og så svart eller mørk
blå klere. Menn hadde svarte klere. Helst
var det beudgomsklere dei gifte menn
hadde og ugifte menn og uggubar var
klesd; besteklere som vauleg var svarte
eller blå.

94. Nei, men ho var gjerne slik klesd at dei
andre godt såg at det var ho som var
mest syngjeklesd. Ingen skulle vere meir mørkkesd.

95. Nei.

96. Nei.

97. Nei.

Synge ut liket.

98. Nei, det har eg ikkje høyrte noko om.

99. Frå gammalt av har folk brukt orda
likferd og gravferd. No er òg gravferd
bruka, men det danske begravelse har
vunne stort rom, utan at det har vorte
bruka andre meir norske ord for dette.
Likevel kan ein vel seia at ordet gravferd
held seg ved lag hos dei som er meir

merkeame på gode ord som lilhögrer byggde målet. For den store mengde har ordet begravelse vunnit førstestlassen no (1957) må eg seia. 100. Ja, liket vart songe ut. Det gjekk føre seg her i bygda på denne måten:

Etter samvare inne i stovene, her har vauleg eit hus to eller tre stover etter kvarandre som vart bruka til samvart for gravferdsfolket. Kista sto i den finaste stova som her kallast "myastova" og her i denne stova sat dei nærmaste pårørende til den som låg lik. Då syngjehøytida var over og dei som skulle berre var på plass attmed kista gjekk dei to som skulle syngja føre til bora og song ei salme. Dei song ute på tønnet til dei hadde fått kista på slede eller tjerre. Der dei måtte framom fleire tøn og greuder skunde dei som song i ein salme. Slik gjorde dei for kvar garden utover til kyrkja.

101. Ja, til vauleg har dei teke laket av kista skaks før avgang frå heimen. Det var for at alle kunne få sjå den døde for siste gong. Når dei hadde sett den som låg i kista la dei laket på og skrūdde det att.

102. Trur ikkje det.

103. Når ljøs vart leukka sto dei etter kvarandre på kista. Vauleg var det to skakar med ljøs i, som brann. Når ljosa ikkje skulle fylgja med kista sette dei dei på eit bord nærmed der kista hadde stonde. I fiint ver såg dei det heilt naturleg at ljosa held fram å berenna på kista, jamvel heilt fram til kyrkjegarden. Her må eg få lov til å fortelja

at då fippoldefar min vart førd til kyrkje-
garden, det var 11. april 1838 kvitte dei ljora
på kista heime på garden hans her; Espedal. Frå
dei var fernde i stova heldt dei seg brennande
heitt til høle utan å slokna. Det er vel eit
par mil til høle. Fyrst; båt over vatnet her,
så ut dalen til Hedde, og derifrå; båt til
Høle, som då var einaste gravstaden i
Lögspjod. Slik er den munnlege overleveringa
om dette. Hvis det er sant som det med stor
rett kan vilja vere sagt om det ka vere
ein serdeg still fin vurdog dette, denne
11. april 1838.

104. Eg trur eg har forstående det slik at
dei har bruka to ljor i alle høve.

105. Som før nemt vart ljora sette bort på eit
bord der dei ikkje skulle fylgja med.

106. Fjerner ikkje til dette. Dei skulle helst
stå på kista har det vorte sagt.

107. Føll bort å svare på.

108. Dei ljora som var med til kyrkjegarden
tok dei med seg heimatt.

109. Fjerner ikkje til det.

110. Ja, eg har spilt eldre folk, men eg kan
ikkje gjeva noka greie for det. Her har
dei ikkje bruka nokon slik skikk del
folk vil av å fortelja om. Dei namna
de nemmer er heitt tekjende her liksom
nokon som kunne tilvara det same.

111. Føll bort.

112. Nei. Men ordet er kjent.

113. Ja. Det måtte vera sorgsamt og seint,
og det var mange vers, og sløyfer og alt
mätte vera i sømlege liuk som det
kunne passa i eit slikt lag. Ein mann

song for over 80 lik har det vorte fortalt. Han var da ein gamal mann, og det har vore lenge tid for ikkje lenge sidan at den som hadde finaste songrøyst vark bedun til å syngja. Dei var to.

114. Ja.

115. Det fyrste eg kan minnst var i gravferda åt far si stemor. Det var i 1939. Men det har vore lenge tid og t. d. visstnok kring 1930.

116. Under sp. 100 har eg gjeve greie for korleis dei hadde det då.

117. Ja, ein mann fortalde at dei krika "velfaris skål". Det var heimbrygga öl. Han er no over 60 år (1957) og har fortalt meg det meste av det eg ikkje har høyrst etter far.

118. Det var öl som nemt. Det var ingen særskild måte til dette skulle sendast på det eg har høyrst gjete.

nb. gjete.

119. Det var dei nemaste. Eller det var grammar.

120. Det ikkje om det.

121. Det er same skikken no òg.

122. Ja, med folenden fyrst.

123. Veit ikkje om det.

124. Nei, har ikkje høyrst om dette

125. Ja, same gjorde det.

126. Ja.

127. Det har vorte fortalt at dei har fått det. Det var öl det gjekk på då òg.

128. Ja, det var mykje vauleg når det var lang kyrkjeveg. Herfrå övre Espedal var det vauleg at etter vegeu kom (1893) fylgde. Kvinner, born og eldre menn, og ungdom som ikkje var med grappudsfylgje

til vabnet, der maista var. Detne skikken hadde nok halde seg sidan dei måtte i båt med lika for det er enda til stoppe att til skonda kan til med ured og röver. Då dei hadde vare med der til smidde dei heimatt. Forredre Espesal fylgde dei ut forki dei yste tuma.

129. Hvis veret var logleg så fylgde så mange som kunne med til kyrkigarden. Når veret var meir troygt, eller det var ein smittsane sjukdom som hadde döden til fylgje var det jant få som fylgde med til kyrkigarden, allvirsk frå dei gardane som låg langt vekk, som t. d. her: Espesalen og Frafiord. Eller kjem vel Frafiord ikkje inn under mitt område.

130. Kvinner fylgde nok for 1900 av og til. Det var dei overmaste, og dei som var best til helse og kraft. Frau mot 1930 åra då det vart bilar på vegen her Espesalen - Forsand kunde det jant at kvinner var med, men sidan til har vorte vauleg til gravferd er mann og kvinne med i fylgje utan skilnad.

131. Ja, det er no gjort med når det kjem mykje folk som vel fylgja. Det er vauleg dei som har hatt noko med den döde og gjot, eller har halde av han på ein eller annan måte.

132 og 133 fell bort svar på då dette ikkje har vare i bruk det eg veit om.

134. Ja, på dagen då gravferda er. Det kom i bruk då folk fekk flaggstenger, det var vel kjø for 1920 eller så.

135. Ja, det er dei som er nemnt i spørsmålet.

136. Ja, det har vore i bruk, men er ingen fast regel no - Evertom er det heller vanleg no at flagget heug på halv stong til det blir fjert ned om kvelden.

137. Eg triv helst det var, den tida då kista var senkt ned i grava og jordfestinga var gjort.

138. Iva tid dette er endre kan eg netto ikkje seia då det har vore lite flogge. Skogen hev kringom på gardane.

139. Ja, i eldre tid har det vore skikk og i bruk. Dei song ei salme, dei same som song i heimen. Dei sat gjerne i fyste kjere eller stede.

140. Hvis nokon var ute staura dei opp i arbeidet og sto stille medan gravferdsfylgje for framme. Men blotta hovudet dersom dei hadde hovudplagg av tva det så var anten hve eller hatt.

141. Sidan det er så pass omkle på laud det har vore alt frå då dei fór til Høle, og sjøvegen til Høle førde kj stor framme nokon nærleggjande gard, dei som er ligg så langt frå sjøen at eg har ingen tradisjon å stikka meg til om dette spørsmål.

142. Nei.

143. Ja, dei har nok hatt kvilesteinar, men eg har ikkje fått nokon uttaling om at nokon steinar har dette namnet hev som tyder på kviling i sauleand med gravferd. Her har one ei båtsto i ytre ende av Espealsvatnet, kalla digsto. Denne stoa var beugot mede der vatnet går over i åna som er løv. Denne stoa måtte dei bene beisa

var dei kom med lei frå òvre Espesal.

144. Veit ingen ting om dette.

145. Berre den vaulege bobnen som var i Kjøne.

146. Fongen regel for det. Det var ingen som hadde nokon svarte hestar her.

147. Nei, veit ingen ting om det.

148. Ja, helst måtte ein kjöra seint. Berre den det var gardlaus laups uegen kenne uti øykjen springa litt. Framom krefaste stader og grender skulle fylgje fara framom seint som det sönnde seg.

149. Då hadde dei vauleg fart. Farse kappkjöring.

150. Det var dei som sto den döde nærast eller ein som på anna vis var sett til det.

151. Ja, frå fyrst av på laugt kvinner og barn fylgde. Då sette han som kjöde seg oppi.

152. Nei, det var ikkje alltid. Han som song, eller dei to som song sat gjerne i ei kjere före likest eller den etter.

153. Ja, det kan eg ikkje svara mekje på, for leude her kring er slik at dei har kome fram aliten; båt eller med kjere eller slede når det var vinfesdag. Eivast på garden valand måtte dei bera likest nedover til Kittedal, derifrå kenne dei kjöra kista.

154. Veit ingen ting om dette.

155. Har ikkje höyrt noko om dette heller.

På kyrkjegarden.

156. Det var dei som bar likkista frå heimen - "dei som bar". Eg har ikkje höyrt det var nokon trakk å setja kista på. Dei sette ho på uegen då fór dei for

mytt tak då dei har ho fram til grava.

157. Har ingen ting høyr om det.

158. Fell bort.

159. Dei same som før nemt.

160. Nei, eg har ikkje høyr det.

161. Ja, til vauleg møtte presten der, men sidan Fossand var annets under Høle, og for endå lengre tid sidan var Høle annets did Strand. Då kunne det jant heuda at det ingen prest var, og då måtte dei jamma over grava. Fordfestinga vart då førtellen fyrste preikestund og etter, og då var det skikk at dei næraste skyldfolk, grannar og venar møtte med grava.

162. Veit ingen ting om dette.

163. Nei, vauleg vart kista ført til grava med same.

164. Ja, dei song visst li salme då òg.

165. Har ingen ting høyr om dette.

166. Fikkj anna enn etter jodfestinga, det eg veit om.

Grava.

167. Ja, det er og ikkje heilt viss på.

168. Hau heiter berre gravar, og etter det kom fast gravar vart det kyrkjestenaren (stadaren) som tok det på seg.

169. Ja, då måtte anten dei som hadde den døde gjera det, eller så måtte dei få folk til gjera det. Dei gjorde det vistnok helst føre gravferdsdagen.

170

171

172. } Disse spørsmål skal eg få utgritt seinare,

173. } Eg må ta ein dag til Fossand til dette. Så

174. } vil eg spørje om dette hos ein som hau vita

175. } noke om dette.

Ymse eg har fått greie på gjennom
Kristina O. Espedal f. 1891 fortalde dette
idag 20/3-57:

I gravferdene det ho kunne minnast på
Berge der ho er fødd. Berge er gard i gard
med Göysa der Forsand kyrkjegard
legg pynta dei med mjølkerris, både
i stovene kring under skiebrette. Det er
listverket som kallast skiebrette her. Dei
fletta det i hop til eit baus og hengde det
i bukter med. På lista pynta på
same måten. Kinnst listekanten hengde
dei mjølkerriset i baus slik at det
røk kring løket. Kinn batt dei òg
av det. Det var alltid dei unge gjentene som
var med på dette kringom der i bealaget
og laga dette til, og hengde det så
fint opp som dei kunne.

Dei gjorde seg serleg mykje fære med
pyntinga på dørlistene og over dørene der
dei skulle koma ut kista.

I den aller eldste tida kunne ho unge
minnast ha høyrst om uoke eller tilfelle at
dei måtte grava gravene sjøl dei som
hadde døde. Med omsyn til fjøring hadde
dei med seg eit 20-ies brød forutan eit
spann mjølk det ho kunne minnast. Ho
kunne minnast ha sett skrive på ein
beispenn at det sto opprekna toa dei
hadde hatt i fjøring i eldre tid, for hennar
tid. Det var nemt frå Frøfjord, og des sto opp-
rekna mellom anna spektojök og fisk og
smis og brød. Då Frøfjord eini er så langt
unna måtte dei uoke ha kinnst kotte av dette til
fjøring på Berge òg. For dei hadde enda meir
for mi tid sluttet ho.

Lærlege tilfelle.

176. Ja, stedet var vel stort sett det samme, men om dei hadde lekkede til ein slik kom av på kva slag tiggjerd han hadde gjort seg.

177. Ja, det har vore snauk om løpking over gjerdet.

178. Veit ingen ting om det.

179.

180.

181.

} Disse spørsmåla må eg få svar på på same vis som dei kjøi har vrent.

Gravøl.

182. Frå eldre tid er ordet gravøl kjent.

183. Det var gjerne ein eldre mann, i alle fall var det ein mann i huset der den døde var. Kvinner ba visstnok sjeldan, og fast beakmann har eg ikkje høyrd om her.

184. Forleis det var i føire hundreår for 1850-åra kan eg ikkje seia noko om. Det var visstnok vanleg regel at dei ba på nokk-tenne same vis som til kryptaup då.

Leinere har hending til gravferd vore til alle i vedkomande bealag, både gamal og ung. Til kryptaup derimot vart det etter kvart berre dei dei ville ha med til det gjestebudet. Så som slekt, nære venner av krusepart, og andre, bleit då ungdom i same alderen som bris og brudgom.

185. Nei, eg har ikkje høyrd noko om det.

186. Polg og lågmalt kan eg stort sett svare på dette.

187. Noka fast beakn har eg ikkje rett høyr om, men ordlyden vart gjerne den same for kvart hus han som ba var innom. Ordlyden var omtrent denne: -

eg skal seia frå dei andre heimne og meg at 18.
de er alle velkomne til gravferda til N. N. i
morgon.

Jå så dei gjerne kva tid dei skulle møta.
Vaukeg gjekk dei åg va dagen i førevegen.

188. Jå, i gamle tider skal dei ha bruka
denne skikken, men no kjemmer vistnok ingen
hau lengre, og trau blir ulla bruka.

189. Nei. Fikk til dei i næraste kiins.

190. Det var berre ein dag, då gravferda var.

191. Jå det var gjerne litt mat for sjølve
syrgjehøgida tok til. So fabel eg kodes dei
hadde det her i grenda. Etter sjølve syrgje-
høgida som skipa til med litt bibel-
lesning, salmesong og eit minnekvede
over avdøde. Sidan det var laug til
kyrkjegarden måtte det fullt måltid til etter
andaktstunda, for dei skulle ta til på
den lauge vegen til kyrja. For vegen kom-
måtte dei ta ut med liket tidleg før middag
det var to mil til Fosand, enda før der var
kyrkjgard kom kom 1850-ora måtte dei til Høle som
var enda lengre, over to mil.

Altså var det eit par matmal for kyrkje-
ferda og så måtte dei som før til kyrkje ha
med seg mat. Det kan eg minnst som
liteu gütte at dei som var på kjøken kom
ut med matpauser til dei som skulle
ta ut til kyrkjegarden. Fautover var det
12-14 bestar med kille eller kjure med i
fylgje. Det var helst to eller fire i kvar
kjure. Dei som hadde fylgt ut til vatnet
der nærsta sto vunde då heimatt til grav-
ferdshuset. Då fekk desse mat. For var

det berre dei som fekk mat som var med til Torsaud - på kyrkjegarden.

Etter at dei hadde vore på kyrkjegarden og jorda der døde vunde dei heimatt og etter at alle hadde fått syk på stall var dei til middag i syrgjehuset, der det berre var middag til dei som hadde vore til kyrkjegarden. Skiddags-malen var det beste dei kunne skaffe. Tidlegare slakta dei som dei hadde så og koka eit slag sodd. Seinare kjøpte dei kjøttdeig og hadde kjøttkaker, og vauleg sviskegraut til etterrett.

192. Fjerner ikkje til det.

193. Fjerner ikkje til det heller.

194. Ja, det var seime som var med sjøl, og andre bruka det slik at dei fekk andre til ordna med det som skulle gjerast.

Det kom mykje an på kor stor sorga var òg. Var det så serleg vondt gjorde dei som sto aller nærmast dei i huset i stand det som krongst.

195. Ja, det var vauleg, og har vore det til denne dag. Folk kappar dette er ein fin skikk.

196. Det vart sendt ein dag i føivegen.

197. Det var dei som kom frå andre grender, som auten var i same slekt eller som var bedne. Dei hadde på seg helgkleba som var mørke og hvide gort; gravølet.

198. Ja. Det var vanleg dei eldste kvinnene i kvart hus eller kvar husegd som kom med sendingene. Dei kom til vauleg kullstid etter fjosskullet, og snart dei var komne fekk dei seg mat og drikk. Vauleg var

all smurt beid, mjølk og kaffi. For det var i bruk var det grevgrønt eller legse-mat med ost og mjølk.

Når alle dei som hadde hadde hatt sending eller føring med seg hadde fått seg mat saug dei gjerne ei salme leida over trus-mosa i huset, eller av ei onner som gjorde oppskikt til det.

199. Eg kan ikkje gjeva sikkert svar på det. Far fortalde om at når det var om sommaren det heude seg med gravferd bruka dei den lille smørblommen til å festa i ein liten kumdel oppå beffe- eller spannaløket. Det var helst mjølk som sendinga var av.

200. Nei. Men eg kan tru at dei som hadde størst skuld, skuldmark kjeunde seg for-plikta til å ha størst sending. Dei som var husmenn yfde eg det dei kunne, men jaust over rekna folk det så at dei drog kje ha så mykje over.

201. Nei, eg kan diverre ikkje gjeva noko viss tillete av dette. Her på laugst på kyrkjegard har det vanskelyg ha vor noko selege fære gjerd, og likevis for eit hundre år sidan, då måtte dei til Høa. Eg har aldri høyr om desse fleire dagar lauge gravølslag her. Difor er det nok ikkje serlige overgangsformer heller, anna enn at det har vorte deri andaktstunda i heimen for kyrkjefoda. I eldre tider utan veg hadde dei stort kje tid til anna enn å koma seg fram til kyrkjegarden og heimatt. Så var dogen faren.

202. Det har vorte heilt slutt med alt slikt da.

203. Ja, sending til gravøl har halde seg leuger. Her var det helst kene smaa om mjølk som sending, og det har halde seg leuger på den måten at til gravferd gav alle, men til bryllup kom kene få av dei som var døde med sending.

205. Nei, det kan eg ikke svara på, men får 1920 har eg forståing av at det har vore lite bruk med kraus til å senda.

206. Ja, dei batt krausar heime det fyrste og det var av lyng og blad som mykje var grøne heile vinteren. Krausen var rund eller i som ein kross.

207. Ja, på krausar frå dei som er nærast pårørande, helst med påskrift. Men i utau skrift. Eno tok til med det for siste verdskrisen. For den tid var det mein sjeldan.

208. Ja, når det var mange krausar vart det til at nokon var opptre fast, som fylgde med. For då det var lite krausar fylgde alle krausar med lista i grava.

209. Dei blir liggande på grava til dei er så visne at kyrkjedenaren som er for nemnd som gravar tar dei bort.

210. Når er matmåla slit. Det er mat for syngjehøglida tar til for dei som er tilreisande, som kjem i til fjærat. Etter taleu og salmesong er det reira til kyrkjegarden. Dei som er att i heimem blir der, og elles går dei heim dei som har mare veg til seg sjölv. Når gravferdsfolket kjem att frå kyrkjegarden samlast alle til mat. For sin del årpidan var det

fyrst middagsmat og så Kaffi og Smörbröd, men i seinare tid har alle gått frå det med middagsmaten. Det blir meir einfelt med kaffimat for dei som skal ställa det til. Det kan vera orsake både og det kan vera trøgt om plassen.

Alkohol blir iussie krüsa.

211. Når det er store gravferds og det ligg nær til greuda utmed kyrkja har dei fleste krüsa bedehuset, ungdomshuset eller heradshuset. Hvis liket kjem frå byen så blir det som før nemt sett inn i likkjellaren på Torsand, og då blir tilstøttinga halde med mat på ein av dei nemde stadene.

212. Dypingar av dødsfall tok dei til med fyrst i slutten av 1920-åra. Før den tid kunde kende det nok at sirkvau hadde dødsfall; avisene, men det var meir eit sehende.

G. Espedal, 20. mars 1957.